

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Historiolitteraria 22 (2022)

ISSN 2081-1853

DOI 10.24917/20811853.22.19

VARIA

Karolina Kamińska

ORCID 0000-0002-0267-0716

Uniwersytet Hamburski

Schwarze Katze – podwójna biografia Karin Wolff w świetle badań nad tłumaczką

O kotach i mostach

Schwarze Katze, czyli „czarny kot”, to pseudonim niemieckiej tłumaczki literatury polskiej – Karin Wolff, a posługiwała się nim bynajmniej nie wtedy, gdy tłumaczyła teksty literackie, lecz materiały opozycji w czasach PRL. W rozmowie ze swoim przyjacielem, Zenonem Kmiecikiem, wyjawiała, że „Polska czasów Solidarności była drogą do mojej wolności”¹. Jako obywatelka Niemieckiej Republiki Demokratycznej Wolff doświadczyła wielu interwencji komunistycznego państwa w prawo do samostanowienia, np. w kwestii wyboru kierunku studiów oraz miejsca pracy, co przyczyniło się do późniejszego czynnego zaangażowania tłumaczki w działalność dysydencką. Właśnie dzięki tym „interwencjom” Karin Wolff podjęła się nauki języka polskiego w trakcie długiego pobytu w klinice ortopedycznej, kiedy to po maturze władze komunistyczne najpierw nie zezwoliły jej na rozpoczęcie studiów, a następnie skierowały ją do pracy fizycznej w fabryce mebli, gdzie nabawiła się urazu kręgosłupa. Przyszła tłumaczka odkryła wtedy swoją pasję do języka, literatury i kultury polskiej, która w połączeniu z jej opozycyjnym zaangażowaniem niejednokrotnie prowadziła do spotkań ze Stasi, niemiecką Służbą Bezpieczeństwa. Za wsparcie udzielane polskiej opozycji demokratycznej Karin Wolff odznaczona została w 2010 roku Medalem Wdzięczności Europejskiego Centrum Solidarności, który przekazany został jej przez Lecha Wałęsę².

Tłumaczka, której towarzyszyło kilkanaście kotów, również nie bez przekory uważała właśnie kota za swoje zwierzę totemiczne – najchętniej zaszywała się w zaciszu swojego domu we Frankfurcie nad Odrą, poświęcając się pracy translatorskiej, a jeśli już udawała się na ekskursje literackie, to często kierowała się instynktem, co rusz obierając nowe kierunki – mawiała: „Tam gdzie są rozdeptane ścieżki, to ja

¹ J. Dreczka, *Pseudonim Czarny Kot. Od Karin Wolff dla Gorzowa*, „Echo Gorzowa”, 24.02.2019, <https://www.echogorzowa.pl/news/13/kultura/2019-02-24/pseudonim-czarny-kot-od-karin-wolff-dla-gorzowa-24107.html> (dostęp: 08.10.2022).

² Tamże.

chodzić nie muszą koniecznie”³. Zaowocowało to m.in. tym, że niemieccy czytelnicy i czytelniczki mogli poznać autobiografię Władysława Szpilmana w jej przekładzie (na długo przed polską publicznością)⁴ lub twórczość Bronisławy Wajs – Papuszy⁵.

Wolff urodziła się i zmarła we Frankfurcie (?–29.07.2018)⁶, mieście, które z polskimi Słubicami łączy most nad Odrą. W takich uwarunkowaniach jedna z najpopularniejszych metafor określających zawód tłumaczki, tj. bycie łączniczką, budowniczą mostów pomiędzy kulturami, nabiera dosłownego, metafizycznego wręcz znaczenia. I dokładnie z tym poczuciem misji – bycia poniekąd ambasadorką literatury polskiej⁷ – Karin Wolff została autorką ponad 90 przekładów⁸. Za swój dorobek translatorski oraz swoje zaangażowanie została nagrodzona najwyższymi odznaczeniami cywilnymi po obydwu stronach Odry – Orderem Zasługi Republiki

³ B. Cöllen, *Ambasadorka polskiej literatury w Niemczech*, Deutsche Welle”, 10.09.2004, <https://www.dw.com/pl/ambasadorka-polskiej-literatury-w-niemczech/a-2693147> (dostęp: 08.10.2022).

⁴ Przekłady autobiografii Szpilmana na język niemiecki, a zaraz potem na język angielski, spotkały się z ogromnym zainteresowaniem czytelników; książkę następnie przełożono na kilkadziesiąt języków, a ekranizację w reżyserii Romana Polańskiego nagrodzono Oscarami, zob. J. Dreczka, *Gdyby nie ten czas choroby*, „Echo Gorzowa”, 07.08.2018, <https://www.echogorzowa.pl/news/1/mija-dzien/2018-08-07/gdyby-nie-ten-czas-choroby-22442.html> (dostęp: 08.10.2022).

⁵ Należy tu wspomnieć o zaangażowaniu tłumaczki jako popularyzatorki literatury Roma i Sinti, wynika to przede wszystkim z jej długoletnich przyjaźni z Jerzym Ficowskim oraz Edwardem Dębickim. Wolff niejednokrotnie podejmowała się przekładu nieodpłatnie, a niektóre z tekstów nie doczekały się jeszcze publikacji, o czym świadczy archiwum tłumaczki, zob. *Karin Wolff gestorben*, „Börsenblatt”, 08.08.2018, <https://www.boersenblatt.net/archiv/1501605.html> (dostęp: 08.10.2022); oraz C. Galek, *Gdzie jest kolczyk Karin Wolff?*, Radio Zachód, 02.10.2020, <https://zachod.pl/408376/gdzie-jest-kolczyk-karin-wolff-audycja-cezarego-galka-nagrodzona-w-grand-pik-2020/> (dostęp: 08.10.2022).

⁶ Wolff urodziła się prawdopodobnie w 1947 lub 1948 roku, w badaniach archiwalnych nad tłumaczką nie ma jeszcze zgodności co do daty (por. kwerenda w katalogu Deutsche Nationalbibliothek, <https://portal.dnb.de/opac/showFullRecord?currentResultId=sw+all+%22wolff%2C+karin%22%26any¤tPosition=2> (dostęp: 08.10.2022) oraz wpis o osobie tłumaczki na stronie Archiwum Karla Dedeciusa przy Collegium Polonicum w Słubicach, <https://www.ub.europa-uni.de/de/benutzung/bestand/kda/kbestand/wolff/index.html>, (dostęp: 08.10.2022)). Niemniej, w toku przygotowań do powyższej publikacji, należy przytoczyć następującą wypowiedź jej przyjaciela, Janusza Dreczki, który porządkował część archiwum przeznaczoną dla Gorzowa: „27 października! Kwesią niejawną był rok urodzenia. Dopiero niedawno dotarłem do urzędowego dokumentu, w którym zapisano: Karin Leonie Wolff, urodzona we Frankfurcie/O, 27.10.1939 roku. Dlatego prostuję informację zawartą w artykule z 7 sierpnia 2018 roku: że zmarła 29 lipca 2018 roku, we frankfurckim szpitalu, w wieku blisko 80 lat, Karin Wolff”, zob. J. Dreczka, *Pseudonim Czarny Kot...*, dz. cyt.

⁷ *Gliński o zmarłej Karin Wolff: doskonała tłumaczka i ambasadorka polskiej kultury w Niemczech*, PAP, 08.08.2018, <https://www.pap.pl/aktualnosc/news,1521050,glinski-o-zmarlej-karin-wolff-doskonala-tlumaczka-i-ambasadorka-polskiej-kultury-w-niemczech.html> (dostęp: 08.10.2022).

⁸ Nachlass Karin Wolff, <https://www.ub.europa-uni.de/de/benutzung/bestand/kda/kbestand/wolff/index.html> (dostęp: 08.10.2022).

Federalnej Niemiec i Krzyżem Oficerskim Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej. Niestety, charyzmatyczna tłumaczka, wstawiająca się często w sprawie ofiar oraz osób skrzywdzonych, sama doświadczyła marginalizacji, o czym dowiedzieć się możemy z wypowiedzi osób z jej otoczenia. Prof. dr Christa Ebert (Uniwersytet Viadrina), znająca tłumaczkę również jako osobę trudną w kontakcie oraz dość upartą, wspomina w tym kontekście, że „[Karin Wolff – przyp. K.K.] cierpiała z powodu braku zainteresowania jej pracą, a także z powodu tego, że kultura i literatura zza Odry nie były wystarczająco dostrzegane”⁹. Słowa te pokazują, z jakim zaangażowaniem emocjonalnym Karin Wolff poświęciła się dla dobra „sprawy polskiej”, oraz wskazują kierunek dla przyszłych dociekań.

Badania nad tłumaczką – o (nie)widoczności i (nie)zadowoleniu

Powyższe spostrzeżenia są tylko przyczynkiem ku temu, aby biografii oraz doświadczeniom translatorskiemu Karin Wolff przyjrzeć się z perspektywy badań nad tłumaczką literatury (*Literary Translator Studies*), najnowszego paradygmatu w przekładoznawstwie, który wynika z postępującej emancypacji tłumaczy i tłumaczek w obrębie pola literackiego. O tłumaczach mówi się obecnie, że stają się „widocznymi” lub „wychodzą z cienia”, dzięki czemu zauważalny staje się zarówno ich twórczy, jak i sprawczy potencjał¹⁰. Ta nowa koniunktura w badaniach na pewno zadowoliłaby Karin Wolff, która była obecna w kulturze docelowej nie tylko jako tłumaczka „swoich” autorów i autorek. Wolff była również „drugą autorką” (poezja Kazimierza Furmana¹¹), przyjaciółką (Jan Twardowski, Jerzy Ficowski¹²), komentatorką oraz popularyzatorką (organizowała Polskie Salony Literackie we Frankfurcie) oraz inicjatorką transferu literackiego jako redaktorka oraz wydawczyni. Praca w branży

⁹ Tłumaczenie własne: „Sie litt unter der mangelnden Aufmerksamkeit für ihre Arbeit, und darunter, dass die Kultur und Literatur jenseits der Oder zu wenig wahrgenommen wurde”, prof. dr Christa Ebert w laudacji na cześć Karin Wolff z racji nadania jej imienia sali wykładowej na Uniwersytecie Viadrina we Frankfurcie nad Odrą, zob. Ch. Ebert, *Laudatio im Rahmen der feierlichen Benennung des Seminarraumes „Karin Wolff“ an der Europa-Universität Viadrina am 21. März 2022*, https://www.europa-uni.de/de/struktur/unileitung/presstelle/viadrina-logbuch/uni-leben/20220321-Karin-Wolff-Raum/Laudatio_Christa_Ebert.pdf (dostęp: 08.10.2022).

¹⁰ Zarówno konferencje naukowe, jak również spotkania tematyczne, wywiady, festiwałe, nagrody, obchody Dnia św. Hieronima – patrona tłumaczy oraz działalność Stowarzyszenia Tłumaczy Literatury należy zaliczyć do czynników kształtujących zwiększone zainteresowanie sylwetką tłumacza/tłumaczki w obrębie badań przekładoznawczych. Jest ono określane jako „zwrot ku tłumaczowi”, którego celem jest upodmiotowienie i zmiana narracji odnośnie do profesji oraz aktualizacja modelu komunikacji literackiej poprzez wprowadzenie do niego kategorii „tłumacza” jako aksjomatu również w badaniach historycznych, nad kontaktami literackimi czy też w dociekaniach na temat polityki przekładowej i dyskursów z nią związanych, por. J. Kita-Huber, R. Makarska, *Wyjść tłumaczowi naprzeciw. Wprowadzenie*, [w:] *Wyjść tłumaczowi naprzeciw. Miejsce tłumacza w najnowszych badaniach translatoznawczych*, red. R. Makarska, J. Kita-Huber, Kraków 2020, s. 5–19.

¹¹ J. Dreczka, *Gdyby nie...*, dz. cyt.

¹² C. Galek, *Gdzie jest kolczyk...*, dz. cyt.

wydawniczej (Evangelische Verlagsanstalt Berlin) pozwoliła jej nie tylko na zapoznanie się z rynkiem „od środka”, ale przez wiele lat pracy redaktorskiej służyła również jako pretekst ku temu, aby regularnie bywać w Polsce, co miało szczególne znaczenie w latach zaangażowania tłumaczki w działalność opozycyjną¹³. Chociaż sama nie ukończyła studiów filologicznych (a teologiczne), Wolff wielokrotnie prowadziła seminaria pozwalające adeptom sztuki translatorskiej przyjrzeć się jej warsztatowi, co zostało upamiętnione nadaniem jej imienia jednej z sal wykładowych na Uniwersytecie Viadrina: „Jakże byłaby zadowolona i dumna, gdyby mogła doświadczyć, że uznanie, które wydawało się niewystarczające ze strony jej miasta i uniwersytetu, teraz wreszcie zostaje jej przyznane”¹⁴.

W słowach Christy Ebert maluje się obraz tłumaczki literatury wykraczający poza kanoniczne rozumienie zawodu tłumacza jako osoby świadczącej odpłatne usługi na zamówienie wydawnictwa. Karin Wolff była świadoma tego, że jej zawód, który świadomie wybrała, związany jest z wieloma wyrzeczeniami, również materialnymi. Mimo tego nie ustawała w wysiłkach. Dzięki skrupulatnemu dokumentowaniu pracy w ramach własnego archiwum, osobie Karin Wolff będziemy mogli przyjrzeć się niebawem nie tylko jako jednostce – podmiotowi twórczemu (dorobek translatorski), ale również poprzez pryzmat powiązań z innymi: autorami i autorkami, współpracownikami i osobami „z branży”, przyjaciółmi, przedstawicielami organizacji i instytucji, z którymi prowadziła obszerną korespondencję.

Spuścizna po Karin Wolff trafiła do Archiwum Karla Dedeciusa przy Collegium Polonicum w Słubicach w kooperacji z Biblioteką Uniwersytetu Viadrina we Frankfurcie oraz do Archiwum przy Bibliotece Pedagogicznej w Gorzowie Wielkopolskim, mieście, które stało się jej wyjątkowo bliskie właśnie dzięki sieci osób, z którymi nawiązywała kontakty i z którymi się przyjaźniła. Janusz Dreczka, długoletni przyjaciel Karin oraz wykonawca jej testamentu, tak nakreślił cele na przyszłość:

Śmierć Karin Wolff, zamknęła ważny rozdział w kulturze pogranicza polsko-niemieckiego i niemiecko-polskiego, lubusko-brandenburskiego i brandenbursko-lubuskiego, gorzowsko-frankfurckiego i frankfurcko-gorzowskiego, na który to rozdział miała wpływ, albo który tworzyła Karin Wolff. Salony Jesienne, które wymyśliła, będziemy kontynuować. Ich realizacja od 27 października do 21 grudnia 2019 roku, będzie dopełnieniem testamentu, tej wybitnej tłumaczki literatury polskiej na język niemiecki. Od dziś mamy do opracowania część archiwów Karin, udokumentowanego warsztatu pracy tłumacza, które trafiły do naszego miasta i wykorzystania ich do nauki literatury pogranicza w naszych szkołach. Ta idea musi trafić do nauczycieli, a poprzez programy nauczania do systemu edukacji¹⁵.

¹³ J. Dreczka, *Gdyby nie...*, dz. cyt.

¹⁴ Tłumaczenie własne: „Wie zufrieden und stolz wäre sie, wenn sie erleben könnte, dass die Anerkennung, die ihr seitens ihrer Stadt und der Uni ungenügend erschien, ihr nun endlich zuteilwird”, zob. Ch. Ebert, *Laudatio im Rahmen...*, dz. cyt.

¹⁵ J. Dreczka, *Pseudonim Czarny Kot...*, dz. cyt.

Słowa Janusza Dreczki jednoznacznie wskazują na „podwójną” biografię Karin Wolff oraz na to, jak ważne są spotkania na pograniczu – nie tylko tym geograficznym, ale również językowym oraz kulturowym. To tutaj, w atmosferze dialogu oraz otwarcia na drugą stronę, to, co w innych uwarunkowaniach wydawać by się mogło niemożliwym, staje się rzeczywistością, a nawet – jak w przypadku Karin Wolff – codziennością: metafora tłumaczki-łączniczki, budującej mosty przestaje być tylko figurą retoryczną.

Zapełnienie białych plam – leksykon tłumaczy i tłumaczek oraz biogram Karin Wolff

Celem powyższego artykułu nie było wyczerpujące przedstawienie sylwetki Karin Wolff, a raczej naszkicowanie portretu nieustrudzonej orędowniczki sztuki translatorskiej oraz literatury polskiej oraz wskazanie dalszego kierunku badań. W tym miejscu chciałabym zaproponować metodologię coraz częściej obieraną w projektach poświęconych biografiami oraz archiwom tłumaczy i tłumaczek, a jest nią tworzenie cyfrowych leksykonów tłumaczy i tłumaczek, zgodnie z postulatami *Translator Studies*.

Jednym z pierwszych cyfrowych projektów dokumentujących pracę tłumaczy i tłumaczek literatury jest szwedzki leksykon *Översättarlexikon* (<https://litteraturbanken.se/>, od 2009 roku). Również w Niemczech, podążając za Szwecją, na Uniwersytecie Germersheim zainicjowano *Germersheimer Übersetzerlexikon*, UeLEX (<http://uelex.de/>, od 2013 roku), w którym Karin Wolff jak dotąd nie została uwzględniona¹⁶. W Polsce, w Instytucie Badań Literackich zainaugurowano w 2018 roku prace nad cyfrowym słownikiem tłumaczy literatury, który na razie nie jest dostępny online¹⁷. Jednym z projektów, który dostarcza spójnych wytycznych pod kątem przeprowadzania kwerendy, sporządzania biogramu oraz katalogowania informacji odnośnie do badanego tłumacza/tłumaczki jest natomiast *Türkisch-deutsches Übersetzerlexikon*, Translex, turecko-niemiecki leksykon tłumaczy (https://translex.ege.edu.tr/tr-6103/zum_ubersetzerlexikon.html, od 2017 roku). *Leitfaden*, czyli przewodnik sporządzony przez zespół Translex, mógłby stać się natomiast podstawą badań nad Karin Wolff¹⁸.

Poniżej (tabela 1) załączam tłumaczenie *Leitfaden*, a moją nadzieją – jako badaczki nad tłumaczką – jest, że wkrótce możliwe będzie odwiedzenie archiwów Karin Wolff w celu sporządzenia biogramu tłumaczki według poniższych

¹⁶ Lista tłumaczy literatury polskiej obejmuje jak dotąd Karla Dedeciusa, Petera (Piotra) Lachmanna, Caesara Rymarowicza, Alberta Weissa oraz Alberta Zippera (por. <http://uelex.de/listor/sprak/>, dostęp: 08.10.2022).

¹⁷ Powstaje „Słownik biobibliograficzny tłumaczy literatury”, wywiad z Ewą Kołodziejczyk z IBL PAN, „Biuletyn Polonistyczny”, 02.04.2018, <https://biuletynpolonistyczny.pl/en/articles/powstaje-sloownik-biobibliograficzny-tlumaczy-literatury,7/details> (dostęp: 08.10.2022).

¹⁸ Leitfaden für Übersetzerbiogramme, https://translex.ege.edu.tr/tr-6100/leitfaden_fur_ubersetzerbiogramme.html (dostęp: 08.10.2022).

wytycznych. Być może przynajmniej w ten sposób uda się zwrócić uwagę nie tyle na dorobek translatorski Wolff, ale na nią samą jako jednostkę i podmiot twórczy, jak i na sieci kontaktów, w których funkcjonowała.

Tabela 1. Leitfaden für Biogramme / Przewodnik do biogramów

A. Zdjęcie	- z osobami? Np. ze „swoją” autorką/autorem, przyjacielem/przyjaciółką, żoną/mężem/synem - w konkretnym miejscu: np. przy biurku albo w kraju docelowym
B. Tekst główny	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nazwisko, imię, data urodzenia oraz miejsce; data śmierci oraz miejsce 2. Informacje odnośnie do rodziny: <ul style="list-style-type: none"> - informacje o zawodach rodziców - dalsze szczegóły dotyczące ojca/matki, np. samotnie wychowujący/-a 3. Informacje odnośnie do związku małżeńskiego <ul style="list-style-type: none"> - zamężna/zonaty/panna/kawaler/wdowa/wdowiec - informacje szczegółowe dotyczące dzieci, np. czy również wykonują zawód tłumacza/tłumaczki 4. Szkoła <ul style="list-style-type: none"> - szkoła podstawowa: tylko wtedy, jeśli odgrywa ważną rolę w życiorysie tłumacza/tłumaczki - Gimnazjum/liceum oraz uniwersytet 5. Wykształcenie i zawód <ul style="list-style-type: none"> - co, gdzie, kiedy? - czy tłumaczenie było jej/jego głównym czy pobocznym zajęciem? 6. Szczególne cechy osobowości <ul style="list-style-type: none"> - zaprzyjaźniony/-a z... - szczególne etapy życia? Kroki milowe w życiorysie? 7. Jego/jej języki: z jakich / na jakie języki tłumaczył/-a? 8. Informacje odnośnie do działalności translatorskiej tłumacza/tłumaczki: <ul style="list-style-type: none"> - metoda tłumaczenia oraz podejście 9. Nagrody
C. Publikacje	<ol style="list-style-type: none"> 1. Własne dzieła 2. Dzieła przetłumaczone <p>Nazwisko tłumacza/tłumaczki, Imię, Dzieło, Gatunek/Rodzaj, (rok)</p>
D. Bibliografia	<p>Skąd pochodzą informacje zaczerpnięte do artykułu? (W miarę możliwości proszę używać książek oraz artykułów w wersji drukowanej lub elektronicznej, stronę www podawać należy na samym końcu)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Książki / artykuły / czasopisma / strony internetowe? (minimum 2 źródła) 2. Recenzje odnośnie do autorów/autorek oraz dzieł (min. 2 źródła)

Bibliografia

Cölln B., *Ambasadorka polskiej literatury w Niemczech*, „Deutsche Welle”, 10.09.2004, <https://www.dw.com/pl/ambasadorka-polskiej-literatury-w-niemczech/a-2693147> (dostęp: 08.10.2022).

Dreczka J., *Gdyby nie ten czas choroby*, 07.08.2018, „Echo Gorzowa”, <https://www.echo-gorzowa.pl/news/1/mija-dzien/2018-08-07/gdyby-nie-ten-czas-choroby-22442.html> (dostęp: 08.10.2022).

- Dreczka J., *Pseudonim Czarny Kot. Od Karin Wolff dla Gorzowa*, „Echo Gorzowa”, 24.02.2019, <https://www.echogorzowa.pl/news/13/kultura/2019-02-24/pseudonim-czarny-kot-od-karin-wolff-dla-gorzowa-24107.html> (dostęp: 08.10.2022).
- Ebert Ch., *Laudatio im Rahmen der feierlichen Benennung des Seminarraumes „Karin Wolff“ an der Europa-Universität Viadrina am 21. März 2022*, https://www.europa-uni.de/de/struktur/unileitung/pressestelle/viadrina-logbuch/uni-leben/20220321-Karin-Wolff-Raum/Laudatio_Christa_Ebert.pdf (dostęp: 08.10.2022).
- Galek C., *Gdzie jest kolczyk Karin Wolff?*, Radio Zachód, 02.10.2020, <https://zachod.pl/408376/gdzie-jest-kolczyk-karin-wolff-audycja-cezarego-galka-nagrodzona-w-grand-pik-2020/> (dostęp: 08.10.2022).
- Gliński o zmarłej Karin Wolff: doskonała tłumaczka i ambasadorka polskiej kultury w Niemczech, PAP, 08.08.2018, <https://www.pap.pl/aktualnosci/news,1521050,glinski-o-zmarlej-karin-wolff-doskonala-tlumaczka-i-ambasadorka-polskiej-kultury-w-niemczech.html> (dostęp: 08.10.2022).
- Karin Wolff gestorben*, „Börsenblatt”, 08.08.2018, <https://www.boersenblatt.net/archiv/1501605.html> (dostęp: 08.10.2022).
- Kita-Huber J., Makarska R., *Wyjść tłumaczowi naprzeciw. Wprowadzenie*, [w:] *Wyjść tłumaczowi naprzeciw. Miejsce tłumacza w najnowszych badaniach translatologicznych*, red. R. Makarska, J. Kita-Huber, Kraków 2020, s. 5–19.
- Powstaje „Słownik biobibliograficzny tłumaczy literatury”*, „Biuletyn Polonistyczny”, 02.04.2018, <https://biuletympolonistyczny.pl/en/articles/powstaje-sloownik-biobibliograficzny-tlumaczy-literatury,7/details> (dostęp: 08.10.2022).

Źródła archiwalne

- Spuścizna Karin Wolff w Archiwum Karla Dedeciusa przy Collegium Polonicum w Słubicach, <https://www.ub.europa-uni.de/de/benutzung/bestand/kda/kbestand/wolff/index.html> (dostęp: 08.10.2022).
- Archiwum Karin Wolff w Bibliotece Pedagogicznej w Gorzowie Wielkopolskim, <https://womgorz.edu.pl/biblioteka-pedagogiczna/aktualnosci/archiwum-karin-wolff-w-bibliotece-pedagogicznej/> (dostęp: 08.10.2022).

Katalogi

- Karin Wolff w Deutsche Nationalbibliothek, <https://portal.dnb.de/opac/showFullRecord?currentResultId=sw+all+%22wolff%2C+karin%22%26any¤tPosition=2> (dostęp: 08.10.2022).

Leksykony

- Översättarlexikon*, <https://litteraturbanken.se/> (dostęp: 08.10.2022).
- Germersheimer Übersetzerlexikon (UeLEX)*, <http://uelex.de/> (dostęp: 08.10.2022).
- Türkisch-deutsches Übersetzerlexikon (Translex), https://translex.ege.edu.tr/tr-6103/zum_ubersetzerlexikon.html (dostęp: 08.10.2022).

Przewodnik – biogramy translatorskie

- Leitfaden für Übersetzerbiogramme, https://translex.ege.edu.tr/tr-6100/leitfaden_fur_ubersetzerbiogramme.html (dostęp: 08.10.2022).

Schwarze Katze – the double biography of Karin Wolff on the basis of studies on the translator

Abstract

The aim of the above article is to reconstruct the biography of Karin Wolff, a distinguished translator of Polish literature in Germany (more than 90 translations), who was active in the opposition in the GDR and the Polish People's Republic. The author presents Wolff's activities to popularize Polish culture (including the organization of a Polish literate salon in Frankfurt/Oder), her contacts with Polish poets (e.g. Jan Twardowski, Jerzy Ficowski) and her numerous publishing initiatives.

Słowa kluczowe: Karin Wolff, biografia, przekład literatury polskiej

Keywords: Karin Wolff, biography, translation of Polish literature